

Болокан І. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права

Інституту управління та права

Запорізького національного технічного університету

## ДОГОВІР РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЯК РІЗНОВИД ПУБЛІЧНОГО ДОГОВОРУ

**Анотація.** Стаття присвячена дослідженню договору роздрібною купівлі-продажу як різновиду публічного договору, аналізу відповідності таким ознакам публічного договору, як особливість суб'єктного складу та вимога про «однаковість умов публічного договору» для всіх покупців за договором роздрібною купівлі-продажу, крім тих, кому надано пільги.

**Ключові слова:** публічний договір, договір роздрібною купівлі-продажу, суб'єкт підприємницької діяльності, пільги, акційні ціни.

**Постановка проблеми.** Досить часто правові норми, які мають доповнювати одна одну, замість цього суперечать одна одній, що не сприяє ефективному врегулюванню суспільних відносин. Роздрібна купівля-продаж є одним з поширених договорів, який щодня укладається суб'єктами цивільного права. Він віднесений законодавцем до числа публічних договорів, а тому загальні норми про публічні договори та спеціальні норми про роздрібну купівлю-продаж мають діяти погоджено, спеціальні – розвивати й доповнювати загальні норми. У зв'язку з цим необхідним є дослідження відповідності загальних норм про публічні договори і спеціальних норм про роздрібну купівлю-продаж та виявлення особливостей прояву ознак публічного договору в такому його різновиді, як публічний договір.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Різні аспекти договору купівлі-продажу час від часу досліджуються в наукових цивілістичних джерелах. Найчастіше такі дослідження висвітлюють договір купівлі-продажу загалом, рідше – договір роздрібною купівлі-продажу, натомість дослідженню проявів вимог загальних норм у межах спеціальної, як то аналіз відповідності положень про роздрібну купівлю-продаж тим вимогам, які законодавцем висуваються щодо публічних договорів, майже не приділяється увага вчених-цивілістів. Ці питання в загальних рисах висловлюються в главах навчальних посібників, підручників, присвячених договірному праву загалом і купівлі-продажу зокрема, а також у науково-практичних коментарях при тлумаченні ч. 2ст. 698 ЦК України. Серед учених-цивілістів, які висвітлювали у загальних рисах питання, що аналізуються, слід назвати таких, як: І. О. Дзера, О. В. Дзера, В. І. Дрішлюк, О. М. Кобзар, В. В. Луць, О. О. Уварова та деяких інших.

**Мета статті** полягає у виявленні особливостей прояву ознак публічного договору в такому його різновиді, як роздрібна купівля-продаж.

**Виклад основного матеріалу.** Роздрібна купівля-продаж є чи не найпоширенішим договором, який укладає за своєю суттю будь-яка фізична особа. Певною особливістю цього договору є його належність до числа публічних договорів. Це закріплено як у загальній нормі про публічні договори (ч. 1 ст. 633 ЦК України), так і в спеціальній нормі, присвяченій безпосередньо врегулюванню відносин роздрібною купівлі-продажу (ч. 2 ст. 698 ЦК України).

Слід зазначити, що дефініція договору роздрібною купівлі-продажу загалом відповідає основним ознакам публічного договору. Так, відповідно до ч. 1 ст. 698 ЦК України, за договором роздрібною купівлі-продажу *продавець, який здійснює підприємницьку діяльність* (тут і далі виділено мною – І. Б.) з продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його. Виходячи із дефініції публічного договору, наведеної в ч. 1 ст. 633 ЦК України, в публічному договорі одна із сторін, а саме: та, яка здійснює продаж товарів, виконання робіт або надання послуг, *є суб'єктом підприємницької діяльності*. Оскільки обмежень вказана стаття не встановлює, то підприємцем може бути як фізична, так і юридична особа. Отже, в цій частині загальна та спеціальна норми відповідають одна одній.

Наступною вимогою ст. 633 ЦК України (щодо роздрібною торгівлі) є обов'язок здійснювати продаж товарів кожному покупцеві, який звернеться до підприємця-продавця. При цьому, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 633 ЦК України, умови публічного договору встановлюються *однаковими для всіх* покупців, крім тих, кому *за законом надані відповідні пільги*. Стосовно роздрібною купівлі-продажу слід визначитись із питанням, чи можна віднести до так званих «пільг», наприклад, знижки у ціні товару для певних категорій громадян (пенсіонерів, ветеранів, студентів тощо), адже ми часто стикаємось із оголошеннями або рекламою, в якій вказано про знижки, наприклад, 5% для пенсіонерів.

За визначенням, наданим в Юридичній енциклопедії за заг. ред. Ю. С. Шемшученко, поняття «пільги» означає *встановлені законодавством переваги, що надаються особі (чи групі осіб) порівняно з іншими особами*. Пільги надаються на рівних підставах усім громадянам, які мають на них право. Встановлюються з метою соціального захисту окремих категорій громадян [1, с. 560]. У згаданій вище ч. 2 ст. 633 ЦК України також йдеться про надані *законом* пільги.

За визначенням пільг, наданих в інших довідникових юридичних джерелах, ними є встановлені законодавством або *іншими нормативними актами* переваги, що надаються особі (або групі осіб), порівняно з іншими громадянами [2, с. 110]. У наведеному визначенні звертає увагу словосполучення «*іншими (крім законодавчих) нормативними актами*». Одним із критеріїв поділу норм права в теорії права є критерій «суб'єкти правотворчості», за яким норми права поділяються на: а) норми органів представницької влади; б) норми глави держави; в) норми органів виконавчої влади; г) норми громадських об'єднань; д) норми комерційних організацій; е) норми трудових колективів підприємств [3, с. 285]. Натомість зміст поняття «нормативний акт» як акт, який вміщує норми права, тобто, «загальнообов'язкові формально-визначені правила поведінки, встановлені державою, які закріплені та опубліковані в офіційних актах, спрямованих на регулювання суспільних

відносин шляхом встановлення прав та обов'язків їх учасників» [4, с. 252], «формально-обов'язкове правило соціальної поведінки, яке має загальний характер, встановлюється або санкціонується державою з метою регулювання суспільних відносин і забезпечується її організаційною, виховною та примусовою діяльністю» [2, с. 96]; «формально-обов'язкове правило фізичної поведінки, яке має загальний характер і встановлюється або санкціонується державою з метою регулювання суспільних відносин та забезпечується відповідними державними гарантіями його реалізації» [1, с. 189], не дозволяє, на наш погляд, розширено тлумачити нормативні джерела, якими надаються пільги певним категоріям населення. Таким чином, навряд чи можлива знижка в ціні, рішення про надання якої певним категоріям покупців прийняв суб'єкт підприємницької діяльності-продавець, вважати «пільгами».

Отже, коли йдеться про зниження ціни на 3, 5, 10 і т.д. відсотків для певних категорій покупців, оголошену суб'єктом підприємницької діяльності-продавцем, це не охоплюється поняттям «пільги», оскільки встановлюються вони не законодавчими актами або санкціонованими державою іншими нормативно-правовими актами, а самими суб'єктами підприємницької діяльності з метою стимулювання більш активних покупок з боку певних категорій осіб, які через обмежені фінансові можливості не завжди можуть дозволити собі покупку товару, який реалізується продавцем за певною (загальною) ціною.

Спробуємо обґрунтувати цю тезу на прикладі пенсіонерів. Правовий статус цих осіб регулюється й окремим законом – Законом України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16.12.1993 р. № 3721-ХІІ, відповідно до ст. 10 якого особи, які досягли пенсійного віку, вважаються громадянами похилого віку [5]. Досить цікавою з точки зору питання, що аналізується, є положення ч. 5 ст. 2 вказаного Закону, відповідно до якої місцеві ради, місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації можуть встановлювати за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткові гарантії щодо соціального захисту громадян похилого віку. Але на цю норму навряд чи можна посперечатися як на таку, що встановлює пільги. По-перше, йдеться про гарантії щодо соціального захисту, а не про пільги. Такий висновок впливає як з буквального тлумачення норми, що аналізується, так і з побудови Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» в цілому. Так, у розділі другому цього Закону, який присвячено врегулюванню статусу ветеранів праці, йдеться саме про пільги для цих категорій осіб. Тобто, коли законодавець хоче встановити пільги, він позначає це відповідним терміном.

По-друге, встановлюватись ці гарантії хоча й можуть за бажанням відповідного суб'єкта, але в такому разі різницю в ціні між загальною (для всіх покупців) і спеціальною (у нашому прикладі – для пенсіонерів) підприємствам довелось хоча б формально сплачувати за свій рахунок, можливо доплативши різницю. Хоча «за свій рахунок» можна тлумачити й як недоотримання прибутку, але навряд чи саме це мається на увазі. Наразі це питання дискусійне й може бути розвинене. Як пільги, так і гарантії розраховані на надання перших (пільг) та забезпечення других (гарантій) саме державою та органами місцевого самоврядування, про приватних осіб у цих випадках не йдеться. Підтвердженням цього є й ст. 41 вказаного Закону, в якій йдеться про торговельне і побутове обслуговування осіб похилого віку. В цій статті встановлено, що органи місцевого самоврядування зобов'язані здійснювати продаж товарів і по-

бутове обслуговування громадян похилого віку в спеціальних магазинах і відділах за соціально доступними цінами.

Відповідно до ч. 6 ст. 633 ЦК України умови публічного договору, які суперечать ч. 2 цієї статті (вимога про «однаковість» умов публічного договору для всіх покупців, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги) та правил, обов'язковим для сторін при укладенні і виконанні публічного договору, є нікчемними. З цією нормою «перегукуються» й норма ч. 4 ст. 698 ЦК України, відповідно до якої умови договору, що обмежують права покупця-фізичної особи порівняно з правами, встановленими ЦК України та законодавством про захист прав споживачів, є нікчемними.

З наведеного вбачається, що коли йдеться про зниження ціни на товар для певних категорій громадян (постійна знижка для пенсіонерів, студентів і т.д., тобто, лише окремих категорій громадян), це не є пільгами, а тому виникає питання, чи можуть інші покупці, які не належать до тих груп, які виділені суб'єктом підприємницької діяльності як такі, для яких встановлено зниження ціни, претендувати на підставі ч. 6 ст. 633 та ч. 4 ст. 698 ЦК України на таке ж саме зниження ціни для себе. Якщо виходити з буквального тлумачення наведених норм, то відповідь видається позитивною.

Не підпадають під поняття «пільги» й акційні ціни, адже стосуються зниження ціни на певний товар, продукцію протягом конкретного періоду часу абсолютного для кожного покупця, хто в такий період звернеться до продавця.

**Висновки.** Договір роздрібної купівлі-продажу є одним з небагатьох договорів, законодавча дефініція якого (спеціальна норма) відповідає побудові й основним вимогам загальної норми про різновиди договорів (у випадку договору роздрібної купівлі-продажу – публічних договорів). Як у загальній, так і в спеціальній нормі чітко зазначається про особливості статусу однієї із сторін договору (суб'єкт підприємницької діяльності). Відповідають одна одній як у загальній, так і в спеціальній нормі вимога щодо однаковості умов публічних договорів (усіх його різновидів). Знання цих особливостей дозволить покупцям у договорі роздрібної купівлі-продажу ставити питання про поширення й на них певних переваг, які час від часу надаються продавцями окремим категоріям громадян. Оскільки останні, на нашу думку, не є пільгами у розумінні цього поняття законодавцем, тому будь-які особи можуть «претендувати» на поширення цих умов і на них. Перспективними напрямками подальших досліджень є інші ознаки публічного договору, зокрема такі, як неможливість надавати переваги одним споживачам перед іншими щодо укладення договору, неможливість відмовитись від укладення договору за наявності можливостей продажу товару та деяких інших щодо особливостей їх прояву в договорі роздрібної купівлі-продажу.

#### Література:

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія імені М. П. Бажана», 1998. – Т. 4. – Н-П. – 2002. – 720 с.
2. Головаченко В. В. Юридична термінологія: довідник / В. В. Головаченко, В. С. Ковальський. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 224 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: [підручник] / О. Ф. Скакун. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.
4. Адміністративне право України: словник термінів / Андрєєва Д. С., Басов А. В., Басова Ю. Ю. та ін.; за заг. ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т». – К. : Ін Юре, 2014. – 520 с.
5. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-ХІІ (із змінами) / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 4. – Ст. 18.

**Болокан И. В. Договор розничной купли-продажи как разновидность публичного договора**

**Аннотация.** Статья посвящена анализу договора розничной купли-продажи как разновидности публичного договора, в частности анализу соответствия таким признакам публичного договора, как особенность субъектного состава и «одинаковость условий публичного договора» для всех покупателей по договору розничной купли-продажи, кроме тех, кому предоставлены льготы.

**Ключевые слова:** публичный договор, договор розничной купли-продажи, субъект предпринимательской деятельности, льготы, акционные цены.

**Bolokan I. Retail purchase and sale contract as a kind of a public contract**

**Summary.** This article analyzes the retail purchase and sale contract as a kind of a public contract; in particular, it analyzes the relevant grounds of a public contract, such as a feature of the subject composition and „identical conditions of a public contract” for all buyers under the retail purchase and sale contract, except for those who enjoy benefits.

**Key words:** public contract, retail purchase and sale contract, business entity, benefits, equity prices.